

ДИДАКТИКА, МЕТОДИКА, НОВІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

Олег Авраменко

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАТОРСЬКИХ ВМІНЬ ПІДЛІТКІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «ТЕХНОЛОГІЯ»

Важливою особливістю будь-якої діяльності є нерозривна єдність інтелектуальних, рецептивних і практичних дій, творче нестереотипне застосування знань, органічне поєднання теорії з практикою. З цими рисами тісно пов'язані також інтелектуальність і прогресивність, що виявляються у тенденції особистості до прогресивного розвитку, самовдосконалення.

Проектно-технологічна діяльність, що лягла в основу освітньої галузі «Технологія», орієнтована на самостійну роботу учнів – індивідуальну, парну або групову, котру учні повинні виконати протягом визначеного відрізка часу. Але як показує досвід, дуже часто школярі не вміють працювати самостійно. У практиці роботи загальноосвітній шкіль є серйозний недолік: ми дуже мало уваги звертаємо на розвиток у дітей умінь, пов'язаних з організацією їхньої власної діяльності.

Серед різних видів діяльності людини організаторська займає особливе місце. Вона є необхідною ланкою, складовою частиною будь-якого виду роботи колективу або окремої людини.

В організаторській діяльності проявляються нові риси особистості: висока суспільна і трудова активність та ініціативність.

Говорячи про організаторську діяльність, можна говорити про два її види:

- перший – організація власної діяльності людини, спрямована на виконання визначених завдань, поставлених перед нею;
- другий – визначається діяльністю однієї людини, що здійснює організацію колективу.

Ці два види організаторської діяльності знаходяться в тісній взаємодії і нерозривно пов'язані один з одним. Можна сказати, що це – дві ступіні одного процесу, у якому організація людиною власної діяльності – перша ступінь, що визначає в значній мірі успіх на другій, вищій ступіні цього виду діяльності – організації колективу людей.

Як і будь-яка інша, організаторська діяльність в обох її видах містить у собі цілий ряд визначених умінь, кожне з яких, входячи в структуру цієї діяльності, виконує лише проміжну роль, що підпорядковується кінцевій меті.

Під організаторськими вміннями та навичками ми розуміємо здатність особистості порівняно легко і швидко знаходити раціональні прийоми вирішення будь-якого навчально-трудового завдання в процесі проектно-технологічної діяльності, що стоїть на шляху досягнення кінцевої мети, і, керуючись цими рішеннями, свідомо регулювати свої власні дії в різних ситуаціях.

У більш вузькому значенні під ними розуміється створення умов, які необхідні для успішного виконання проекту і наміченого плану його здійснення. Сюди, крім підготовки плану входить підготовка матеріалів і інструментів, організації робочого місця і т.д., входить ще й здатність організовувати роботу групи або колективу учнів, якщо учні виконують спільний проект.

Оволодіння організаторськими вміннями та навичками вимагає від школярів ґрунтовного знання предмету, технологічних властивостей матеріалів, інструментів, верстатів та інших засобів виробництва, вміння застосовувати свої знання для побудови технології виготовлення виробу, здатність заздалегідь планувати і організовувати як власну так і колективну діяльність. Користуючись цим умінням людина заздалегідь планує, програмує, організовує технологічний процес. Результати цієї діяльності відображаються в операційно-технологічних картках, картках організації праці, інструкційних картках, планах та інших документах.

В наш час, як правило, формування організаторських вмінь та навичок відбувається стихійно: саме життя створює необхідні умови для їх утворення. Але цього недостатньо, потрібно ціленаправлено впливати на формування організаторських вмінь та навичок.

Таким впливом будуть створюватись умови для усвідомлення всього процесу, що є само по собі якісно важливим. Це приводить до того, що організаторські уміння та навички стають якостями особистості і сприяють утворенню в школярів відповідального ставлення до своїх обов'язків, розпорядливості, оперативності, комунікабельності, товариськості і діловитості [2].

Прищеплювання всім школярам організаторських вмінь та навичок є одним із важливих завдань підготовки всебічно розвиненої особистості, так як виробляються вони на основі оволодіння людиною знаннями з основ наук і сучасного виробництва, набуття життєвого досвіду.

Незалежно від конкретного завдання, організаторська діяльність здійснюється за допомогою слідуєчих вмінь та навичок:

- вміння та навички з планування поставленого перед окремою особистістю чи колективом завдання;
- вміння та навички спонукати колектив на виконання певних дій, спрямувати на виконання поставлених завдань (комунікабельність);
- вміння контролювати свої власні дії (самоконтроль), а також дії очолюваного колективу.

Необхідно відмітити, що дані групи організаторських вмінь надзвичайно складні і в свою чергу поділяються на більш прості вміння та навички.

Метою даної статті є дослідження першої групи організаторських вмінь, тобто вміння планувати поставлене перед окремою особистістю чи колективом завдання.

Людина, перш ніж розпочати будь-яку справу, повинна ретельно продумати, що саме, до якого терміну, якими способами, за допомогою яких засобів і з якою ефективністю вона має це зробити. У протилежному разі її наміри можуть бути нереалізованими. Отже, першою і основоположною стадією

організації будь-якого виду доцільної діяльності завжди є процес планування (поставлення мети і знаходження способів її досягнення).

Чому ми плануємо? Тому що турбуємось про те, що має відбутись. Тому що прагнемо передбачати і діяти, випереджаючи час. Тому що завдяки плануванню можемо уникнути помилок і використати наявні можливості. І, що не менш важливо, – планування дозволяє позбутися невизначеності або ж зменшити її ступінь.

Проблеми формування в учнів вмінь та навичок планування досить часто приділяли увагу відомі психологи та педагоги: С.М. Архангельський, Т.М. Боркова, Ю.З. Гільбух, Н.Д. Левітов, С.М. Солдатов, Б.М. Теплов, В.В. Чебишева та інші. Вони розглядали планування як необхідну умову всебічної підготовки особистості до життя. Але перевірка ефективності відбувалася на прикладі виготовлення найпростіших деталей, що не ефективно під час виконання проектів.

Вміння планувати свою діяльність вимагає перш за все відповідних знань (вимог до організації та результатів проектно-технологічної діяльності, умов, засобів виконання тощо), а також відповідних умінь та навичок.

Разом з тим планування не можна віднести до репродуктивних процесів – згадування необхідних даних і використанню набутих вмінь та навичок. Планування є вирішення розумової задачі: врахування особливостей поєднання умов та вимог в окремих випадках, вибір із можливих варіантів плану того, який найбільш відповідає даному поєднанню умов і вимог [7].

На думку відомого психолога Б.М. Теплова, планування, спираючись на систему знань, умінь та навичок, що відповідають особливостям певного виду навчально-трудової діяльності не зводиться до простого їх відтворення. Планування є активним розумовим процесом, його основою є передбачення, яке спирається на певні знання, але одночасно є результатом узагальнення. Під час планування важливу роль відіграє мисленнєвий експеримент, під яким він розуміє здійснення в умі тих чи інших дій, щоб визначити до яких результатів вони можуть призвести [6].

Планування – це цілеспрямована інтелектуальна діяльність людей, що має на меті визначення цілей, завдань та шляхів і методів досягнення цих цілей і завдань. Тобто планування передбачає прийняття заздалегідь рішення про те, що робити, коли робити, хто і як буде робити, проектування бажаного майбутнього та ефективних шляхів його досягнення. Образно кажучи, планування – це міст між тим, що ми маємо і тим, чого ми прагнемо [3].

Причому планування – це не просто вміння прогнозувати і визначати необхідні дії. Це також здатність передбачати будь-які несподіванки, що можуть виникнути в процесі роботи, та вміння впоратись із ними.

Можна сказати, що планування є спеціалізованим видом діяльності по управлінню будь-яким проектом. Серед основних функцій будь-якої навчально-трудової діяльності, таких як управління, планування, організація, регулювання, контроль і аналіз провідна роль належить саме плануванню.

Ю.З. Гільбух у своїх дослідженнях прийшов до висновку, що планування є самостійним важливим умінням, яке успішно формується в процесі навчання

при дотриманні певних умов: оволодіння вмінням самостійно будувати свою діяльність; оволодіння учнями системою елементарних знань про способи і основні етапи планування; проведення спеціальних практичних вправ по складанню планів роботи. Сюди входять вправи з аналізу й оцінки готових технологічних планів, самостійне їх складання, самостійне планування [2].

Досвід організованого навчання плануванню говорить про його велику ефективність: в учнів значно підвищується інтерес до занять, активність і самодіяльність.

Навіть небагаточисленні заняття такого роду сприяють переносу набутих навичок на ті етапи діяльності, які не супроводжувались спеціальним завданням із планування. Одним із суттєвих результатів такого навчання є те, що попереднє продумування майбутньої роботи і її планування стають для учнів необхідним першочерговим етапом будь-якої роботи. При цьому спостерігається активізація розумової діяльності учнів в процесі праці, розвиток різних форм мислення [7].

Як бачимо, проблемі планування присвячено багато педагогічних та психологічних досліджень, але в жодному з них не розглядалося питання формування вмінь та навичок з планування в процесі проектно-технологічної діяльності.

В загальному, методика навчання плануванню зводилась до трьох етапів: робота за готовим планом; вибір найбільш оптимального плану із декількох готових варіантів або робота за планом з неповними даними; самостійне планування. При цьому під планом малася на увазі технологічна чи інструкційна картка.

Так, Т.М. Боркова на першому етапі пропонує навчати учнів виготовленню виробів за готовими інструкційними картами з попереднім аналізом (під керівництвом учителя) зразка і технічного малюнка. На другому етапі учень самостійно вибирає один найбільш раціональний план з трьох, запропонованих учителем. На третьому – учень самостійно аналізує технічний малюнок і встановлює технологію виготовлення даного виробу

Методика С.М. Солдатова відрізняється тільки другим етапом, на якому він пропонує учням технологічні картки з неповними даними [5]. Перевірка ефективності таких методик відбувалася на прикладах виготовлення найпростіших деталей чи виробів.

Практика трудового навчання показує, що багато вчителів взагалі не навчають учнів плануванню, вважаючи, що це вміння приходить само собою, з досвідом. А деякі вчителі, як засіб навчання плануванню, використовують технологічні картки.

Спостереження говорять про те, що робота за готовими технологічними картками формує вміння планувати свої дії дуже повільно або зовсім не формує. Виконання навчально-трудоного завдання за письмовою вказівкою виховує лише якості виконавця, які, звичайно необхідні, але такі учні виявляються мало пристосовані до творчої праці, самостійних пошуків у вирішенні проблем, вони не завжди самостійно можуть визначити технологічну послідовність виготовлення виробу.

Така методика не може бути результативною в процесі проектно-

технологічної діяльності. Проектно-технологічна діяльність передбачає самостійну, творчу, індивідуальну, групову чи колективну діяльність по розробці, виготовленню та перевірці своїх проектів. Готові інструкційні чи технологічні картки, що підготовлені вчителем, не враховують індивідуальних особливостей та творчих зусиль учнів у процесі проектування. Тим більше, що технологічні та інструкційні картки охоплюють лише конструкторський та технологічний етапи проектування, в них майже не піднімаються питання організаційно-підготовчого та заключного етапів.

На нашу думку, позитивною буде така методика формування вмінь та навичок планування, коли на основі колективного обговорення чи аналізу проекту, а також на основі словесного опису об'єкту проектування розроблялася б технологія його виготовлення (з урахуванням підготовчих, організаційних, екологічних, економічних та ін. питань). Навчання учнів плануванню буде здійснюватись не на основі готових інструкційних карток, а шляхом постійного розвитку в учнів логічного взаємозв'язку між етапами та стадіями проектно-технологічної діяльності, між навчально-трудохими операціями, розуміння правил їх планування шляхом аналізу поставленої проблеми.

В даному випадку план передбачає вказівки по виконанню найбільш суттєвих, узагальнених операцій етапів проекту. Такий план надає можливість учням проявити ініціативу та творчість при виборі менш важливих дій.

Проаналізувавши праці та дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, що стосуються питань планування, організації проектно-технологічної діяльності нами було визначено принципи планування: це – системність, гнучкість і точність, принцип участі, індивідуальності, збалансованість [3; 4; 5].

Принцип системності передбачає, що планування в проектно-технологічної діяльності повинно носити системний характер.

Принцип гнучкості полягає в наданні планам і процесові планування здатності змінювати свій напрям у зв'язку з отриманням додаткової інформації, виникненням непередбачених обставин тощо.

Принцип точності означає, що кожен план слід складати з певним ступенем точності. Тобто плани мають бути конкретизовані й деталізовані до такої міри, яку дозволяють зовнішні і внутрішні умови організації навчально-трудової діяльності.

Принцип індивідуальності. Використання методу проектів дозволяє реально забезпечити особистісний та діяльнісний підхід у трудовому навчанні учнів та інтегрувати знання і вміння, отримані при вивченні ними різних шкільних дисциплін на різних етапах навчання.

Принцип участі реалізує одну з головних аксіом планування: план має складати той, хто його виконуватиме.

Збалансованість, тобто необхідна і достатня кількісна відповідність між взаємозв'язаними розділами та показниками плану. Головним її виявом є відповідність між потребами в матеріально-технічному забезпеченні та їх наявністю.

В результаті дослідження, під час проектно-технологічної діяльності в експериментальних класах нами було виявлено три види планування:

1. Стратегічне планування, яке полягає в тому, що складається загальний план вирішення того чи іншого завдання. Воно включає в себе такі вміння та навички: усвідомити мету та завдання діяльності; вміння охопити все завдання в цілому; вміння на навички бачити в оточуючому середовищі засоби, способи, методи, що необхідні для виконання завдання.

2. Тактичне планування. Полягає в складанні планів, що стосуються окремих етапів загального завдання. До них відносяться: вміння та навички планувати структуру дій при виконанні завдання (розчленування діяльності на окремі етапи, на основні складові елементи – стадії проектно-технологічної діяльності); вміння та навички планування раціонального порядку виконання завдання, з точки зору раціонального використання інструментів, матеріалів; вміння розподіляти час, необхідний для виконання окремих етапів і стадій проектно-технологічної діяльності.

3. Оперативне планування є безпосереднім, практичним, детальним плануванням по ходу вирішення навчально-трудового завдання. Таке планування вимагає від учнів умінь та навичок по врахуванню помилок, які можуть виявитися в процесі діяльності, вмінь передбачити ефективні способи їх виправлення; вміння помічати, схоплювати вдалі рішення, що допомагають по ходу вирішення завдання, вміння перебудувати, раціоналізувати намічений раніше план виконання даного виду діяльності.

Діти підліткового віку в більшості випадків не вміють самостійно планувати як власну діяльність, так і діяльність колективу. Їм притаманні лише деякі елементи тактичного планування. Приступаючи до будь-якої діяльності, продумуючи план її виконання, підлітки особливо ретельно планують один чи декілька елементів своєї діяльності, які часто відображають лише її зовнішню сторону. При цьому увага дуже часто спрямована на ту роль, яку підліток відіграє в колективі в результаті вирішення цієї проблеми, чи на те, яке враження на оточуючих складе його діяльність. Навіть в тому випадку, коли необхідно ретельно продумати, спланувати виконання вже відомої діяльності, підлітки випускають з поля зору важливі деталі та часто не розуміють мети і завдання проектно-технологічної діяльності. Очевидно, що саме з цим невмінням планувати пов'язана своєрідна переоцінка своїх сил, яку часто можна спостерігати під час трудової діяльності підлітків.

Таким чином, в результаті експериментального дослідження ми дійшли до такого висновку: однією з головних причин успішного вирішення навчально-трудового завдання в процесі проектно-технологічної діяльності є формування у підлітків організаційних вмінь планувати свою майбутню діяльність.

Робота над проектом завжди вимагає складання обґрунтованого плану дій, що може формуватися і уточнюватися упродовж усього періоду виконання проекту, а також під час діяльності із маркетингу, конструювання, технологічному плануванню, виготовленню виробу і його реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вопросы психологии труда, трудового обучения и воспитания. / В.В. Карпов, Г.А. Мурашев, В.В. Новиков та інші: За заг. ред.

- В.С. Филатова. – Ярославль, 1965. – 231 с.
2. Гильбух Ю.З., Верещак Н.П. Психология трудового воспитания школьников. – К.: Радянська школа, 1987. – 285 с.
 3. Нелеп В.П. Планування на аграрному підприємстві: Підручник. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 495 с.
 4. Проектно-технологічна діяльність учнів на уроках трудового навчання: теорія та методика: Монографія. / За заг. ред. О.М. Коберника. – К.: Науковий світ, 2003. – 172 с.
 5. Солдатов С.М. Воспитание культуры труда в процессе производственного обучения при подготовке рабочих в условиях производства: методические рекомендации. – М.: Высшая школа, 1980. – 32 с.
 6. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий. – М.: Из-во АПН РСФСР, 1961. – 536 с.
 7. Чебышева В.В. Психология трудового обучения (трудовые умения и навыки и условия трудового обучения). – М.: Просвещение, 1969. – 303 с.